

Աշոտ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

**ՈՉ ԳԾԱՅԻՆ ԲԱՌԱՍԵՂԾՈՒՄԸ ԻԲՐԵՎ ԼԵԶՎԻ
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԻ ԻՐԱՑՄԱՆ ՄԻՋՈՑ**

Շատ լեզուներում բառակազմության հիմնական միջոցներն են ածանցումը, հապավումը և բառաբարդումը: Հոդվածում քննվում են ածականներից գոյական փոխանցումները հայերենում, ռուսերենում, լատիներենում և անգլերենում: Դրանք դիտվում են իբրև օրինաչափ երևույթներ և լեզվի հիմնական գործառույթների իրացման միջոց, առաջարկվում են մի շարք դասակարգումներ: Նշվում է նաև, որ ոչ գծային բառաստեղծման գործընթացում բառերը դրսևորում են որոշակի առանձնահատկություններ, որոնք բացատրվում են այդ լեզուների քերականական կառուցվածքի բնույթով:

Բանալի բառեր. *լեզու, հաղորդակցում, ճանաչողական և արտահայտչական գործառույթ, բառակազմություն, ոչ գծային բառաստեղծում, մասնակի և լրիվ գոյականացում, բառապաշար, քերականական կառուցվածք*

Աշխարհում գոյություն ունեցող առարկաները, երևույթները, անցյալի ու ներկայի, գալիքի իրողությունները, դրանց միջև առկա տեսանելի ու անտեսանելի, անգամ մտացածին և երևակայական կապերը, մեզ շրջապատող օբյեկտիվ իրականությունը՝ իր զանազան առանձնահատկություններով, արարածները՝ իրենց նյութական ու հոգևոր աշխարհներով, նրանց տարատեսակ ու տարաբնույթ կարողությունները, հատկանիշները ու ձգտումները, այդ ամենի անունները, ստեղծելու, ստեղծագործելու, արարելու շնորհները, վերջապես, անսահման ու անվերջանալի տիեզերքը՝ իր նորանոր բացահայտումներով, արտացոլվում են բնության մեծագույն հրաշքի՝ մարդկային առեղծվածային ունակության՝ լեզվի մեջ: Մարդկային ճանաչողության մշտական ձգտումը մեր մոլորակի ու մարդկային հանրության սերունդների կենդանության գոյն է, իսկ գործիքը՝ լեզուն: Մարդկանց հանրային բազմադարյան անընդհատ կյանքը, մարդկային մտածողության ձևերը, մշտապես կատարելագործվող դրա միջոցներն ու եղանակները, ճանաչողության անշեղ ձգտումը կենդանի է պահում նաև հաղորդակցման՝ տեղեկատվության փոխանակման սպասարկման միջոցը՝ լեզվական համակարգը, որը անընդհատ զարգացող միջնորդ օղակ է մարդու և օբյեկտիվ իրականության, ինչպես նաև սերունդների միջև: Լեզուն այն եզակի հասարակական երևույթներից է, որ առաջացել է հանրային կյանքի ծագման ամենավաղ ժամանակներում, մշտապես ուղեկցել է հասարակությանը, հարատևել ու ծառայել նրան՝ որպես

մարդկանց մտքերի արտահայտման, մտածողության ձևավորման, իրականության նկատմամբ հուզազգացական վերաբերմունքի, կամազգացական մղումների դրսևորման, արտաքին աշխարհի արտացոլման, իրականության արտապատկերումների արտահայտման և ճանաչողության հզոր գործիք ու միջոց /Պետրոսյան, 1987: 266/: Լեզուն, լինելով բազմագործառույթ հասարակական երևույթ, ընդհանուր առմամբ, բառերի՝ բառապաշարի կամ բառային կազմի և համապատասխան քերականական կառուցվածքի մշտապես զարգացող ամբողջության համադրություն է: Ժամանակակից լեզվաբանությունը լեզուն դիտարկում է իբրև բարդ և շարունակ փոփոխվող նյութական միավորների համակարգ, որը լեզվի անցյալի, ներկայի և ապագայի գոյության գրավականն է: Լեզվի հարափոփոխ համակարգի այս հատկությունը հատկապես վառ արտահայտվում և նկատելի է բառապաշարի քանակական ու որակական, նաև ծավալային փոփոխություններով²: Լեզվի հիմնական՝ հաղորդակցման գործառույթի գործադրումը վայրկենական ակտ է, իսկ հիմնական ատաղձը բառն է՝ իր բազմաբնույթ ու բազմատեսակ դրսևորումներով: Բառերի ամբողջությունը՝ բառապաշարը, լեզվում մեծ դեր ու տեսակարար կշիռ ունի, սակայն ինքնին լեզուն չէ: Բառերը ոչ միայն զանազան իմաստներ և հասկացություններ արտահայտող, զանազան նշանակություններ ունեցող, այլև տարբեր քերականական հատկանիշներով ու կարգերով օժտված լեզվական միավորներ են, որոնք, սակայն, հավասարապես միարժեք ու միանշանակ չեն /Մարգարյան, 1993: 126/: Բառապաշարում առկա մշտական տեղաշարժերը լեզվի բնական վիճակ է, կենդանի լեզվի գոյության հիմնական պայմանը: Ուստի, որպեսզի լեզուն կենդանի մնա (հիարկե, կան լեզվական ու արտալեզվական բազմաթիվ այլևայլ գործոններ) և կատարի իր հիմնական գործառույթները, անհրաժեշտ են բառային կազմի (բառապաշարը խայտաբղետ բառերի քարացած զանգված չէ, այլ լեզվական օրենքներին ենթարկվող կանոնակարգված համակարգ) քանակական ու որակական փոփոխություններ, որոնք առնչվում են ինչպես բառակազմությանը, այնպես էլ քերականությանը: Չարգանալով հասարակության հետ, ծառայելով նրան որպես հաղորդակցման, արտահայտման, կուտակման, ճանաչողության ևն միջոց և մտածողության նյութական ձև՝ լեզուն կրում է բազմաթիվ փոփոխություններ. իրականացվում է բառակազմի հարստացում, նրա քերականական կառուցվածքի հղկում ու կատարելագործում:

Ըստ ուսումնասիրությունների արդյունքների՝ հայերենի բառազանձի համալրման հիմնական աղբյուրը ավանդաբար եղել և մնում է ներքին միջոցը՝ բառակերտության, բառաշինության երկու տարատեսակներով՝ գծային բառակազմությամբ (հիմնական և բառակազմական ձևույթների միջոցով՝ ածանցային, արմատային, ածանցարմատային բառակազմություն. գծային զարգացման եղանակով՝ ուղիղ գծի տեսքով,

հիմնական ձևային կամ բառին կցվում են նորանոր բաղադրիչներ, որոնք փոխում են նախկինի և՛ ձևական կողմը, և՛ բովանդակությունը) և ոչ գծային բառաստեղծմամբ (բառի արտաքին տեսքը, ձևը չի փոխվում, սակայն էական փոփոխության են ենթարկվում նրա քերականական հատկանիշները՝ ձևաբանական, շարահյուսական առանձնահատկությունները, իհարկե, նաև բառիմաստը. այս դեպքում բառակազմության միջոց է դառնում բառի հարացուցային ամբողջ համակարգը, որի միջոցով և ուղեկցությամբ անցում է կատարվում քերականական մի կարգից մյուսին)՝ իրենց համակարգային ամբողջական դրսևորումներով: Հայերենի պատմական զարգացման ողջ գործընթացում բավական գործուն է եղել նաև արտալեզվական արտաքին միջոցը՝ տարատեսակ փոխառությունները այլ լեզուներից: Թե բառակերտության ո՛ր կաղապարներն ու եղանակները, միջոցներն ու ձևերն են դառնում գերիշխող լեզվական համակարգի տվյալ փուլում, կախված է ոչ միայն հայերենի կառուցվածքից, լեզվատիպից, ինչպես նաև բառակերտական ներհամակարգային բազմաբնույթ միավորների ու տարրերի փոխհարաբերություններից ու փոխայամանավորվածություններից, այլև հայ հասարակության պատմական վիճակից ու լեզվամտածողության դրսևորումներից: Այս ամենով է իրականացվում բառակերտությունը՝ դառնալով բառապաշարի կատարելագործման, հայերենի կենդանության գրավականն ու մեր ժողովրդի հավերժության վկան, լեզվի հաղորդակցական, ճանաչողական ևն գործառույթների ապահովման հիմնական միջոցը³:

Լեզվի անընդհատ զարգացումը հանգեցնում է նրա՝ իբրև նյութական միավորների համակարգի ձևավորմանն ու մշակմանը: Լեզվի այդպիսի համակարգեր են խոսքի մասերը, որոնց առանձնացումը լեզուների կառուցվածքում լեզվաբանության հիմնախնդրային ու ամենավիճելի հարցերից մեկն է⁴: Ինչևէ, ժամանակակից լեզվաբանության մեջ առավել տարածվածը մնում է տասը խոսքի մասերի տեսությունը՝ ըստ բառերի արտահայտած ընդհանուր իմաստի, ձևաբանական առանձնահատկությունների ու շարահյուսական կիրառությունների, իսկ խոսքի մասերի բառակազմը մշտապես ենթարկվում է փոփոխությունների քանակական ու որակական տեսակետից, մի կողմից՝ գծային բառակազմության, մյուս կողմից՝ ոչ գծային բառաստեղծման, նաև փոխառությունների միջոցով:

Շատ լեզուներում ոչ գծային բառաստեղծման ամենատարածված տարատեսակներից է ածականների մասնակի կամ լիակատար գոյականացումը, և լեզուների պատմական զարգացման գործընթացում այդ երևույթը դարձել է օրինաչափություն՝ մեծաքանակ դեպքերով: Որպես խոսքի մաս՝ լեզուներում ածականները բնորոշվում են յուրահատուկ իմաստով՝ արտահայտելով առարկայի հատկանիշի հասկացություն: Վերջինս իր մեջ ներառում է ամենատարբեր ու ամենաբազմազան

նշանակություններ՝ մեծություն, ներքին ու արտաքին հատկանիշներ, գույն, նյութ, որակ, տարածական և ժամանակային հարաբերություններ և այլն: Մարդը օբյեկտիվ իրականության մեջ գոյություն ունեցող առարկաներն ընկալում է իրենց որակական և հարաբերական տարբերակված հատկանիշներով հանդերձ. սա պայմանավորված է մարդու էությանը, մտածողությամբ, լեզվի ճանաչողական գործառնության գործադրմամբ, ուստի լեզուներում ածական անվան խոսքիմասային կարգայնացումը իր ամենաընդհանուր՝ հատկանշային նշանակությամբ բնական է, համատարած: Տարբերությունը լեզուների քերականական կառուցվածքում ածական խոսքի մասի ոչ թե լինելիության, գոյության (ածականը աշխարհի բոլոր լեզուների խոսքիմասային համակարգում առկա է), այլ ձևաբանական առանձնահատկությունների ու շարահյուսական կիրառությունների դրսևորման մեջ է:

Մասնավորապես, ածականների գոյականացումը սովորական երևույթ է ռուսերենում, և այդ լեզվի առանձնահատկություններից ելնելով՝ շարահյուսական կապակցության միջոցներից ածականի ու գոյականի միջև գործում է համաձայնեցումը, այսինքն՝ ածականն ու գոյականը համաձայնեցվում են սեռով, թվով և հոլովով: Ոչ գծային բառաստեղծման գործընթացում գտնվող նախկին ածականը գոյական է սովորաբար միայն մեկ սեռով, եթե գործածվում է այլ սեռերով, միայն ածական է: Այսպես, Ա. Ն. Գվոզդևը, մեկնաբանելով խոսքի մասերի դասակարգման հիմունքները և դրանց միջև եղած փոխադած կապերը, անդրադառնում է նաև այս երևույթին՝ նշելով, որ բառերի՝ խոսքի մասերով դասակարգումը լեզվում անփոփոխ, վերջնական երևույթ չէ, և այս կամ այն խոսքի մասին պատկանող կայուն, մշտական բառերի կողքին հանդիպում են դեպքեր, երբ բառը մի խոսքի մասից փոխանցվում է մյուսին: Գոյականացած նախկին ածականը, պահպանելով իր արտաքին տեսքը, փոխում է իմաստային, ձևաբանական, շարահյուսական առանձնահատկությունները: Լեզվաբանը օրինակ է բերում *мостовая* բառը, որը, դադարելով առարկայի հատկանիշ ցույց տալուց (*мостовая улица*) և ստանալով **ճանապարհի ծածկույթ** իմաստը, ոչ գծային բառաստեղծմամբ դառնում է իգական սեռի գոյական (իր հետ հաճախակի գործածվող գոյական որոշյալ իգական սեռի է, և կատարվել է ածական-գոյական բառակապակցության կրճատում)՝ օգտագործվելով ենթակայի ու խնդրի պաշտոնով, ինչպես՝ *Мостовая полита водой* կամ *Бригада ремонтирует мостовую* /Гвоздев, 1973: 139-143/: Ռուսերենում տարբերակվում է գոյականացման (*субстантивация*) երկու տեսակ՝ լիակատար գոյականացում (*полная субстантивация*), երբ ոչ գծային բառաստեղծմամբ ձևավորված նոր բառերը այլևս չեն կարող գործածվել որպես ածական, ինչպես՝ *портной, мостовая, приданое* ևն, և մասնակի գոյականացում (*частичная субстантивация*), երբ բառը

միաժամանակ գործածվում է և՛ որպես ածական, և՛ որպես գոյական, ինչպես՝ **военный, знакомая, слепой** ևն⁵:

Ստորև ներկայացնում ենք ռուսերենի բառարաններից և մամուլից քաղված ոչ գծային բառաստեղծամբ գոյականացած մի շարք նախկին ածականների օրինակներ՝ ըստ հաճախակի հանդիպող թեմատիկ խմբերի.

1. Սենյակների, արհեստանոցների, հիմնարկությունների և այլ կառույցների անուններ՝ **детская** (մանկանոց, մանկասենյակ), **булочная** (հացի խանութ), **прихожая** (նախասենյակ), **кладовая** (խորդանոց, պահասենյակ), **операционная** (վիրահատարան), **прачечная** (վաճառատուն), **парикмахерская** (վարսավիրանոց), **столовая** (ճաշարան, ճաշասենյակ), **закусочная** (խորտկարան), **ванная** (լողասենյակ), **профессорская** (պրոֆեսորական), **учительская** (ուսուցչանոց), **пивная** (գարեջրարահ), **справочное** (տեղեկատու բյուրո), **кулинарная** (խոհարարական խանութ), **мастерская** (արհեստանոց), **кондитерская** (հրուշակեղենի խանութ) ևն:

2. Գործողի անուններ՝ **дневальный** (օրապահ, հերթապահ), **рядовой** (շարքային), **штабной** (շտաբական), **больной** (հիվանդ), **бедный** (աղքատ), **богатый** (հարուստ), **портной** (դերձակ), **вожатый** (ջոկատավար, ուղեկցորդ), **горничная** (աղախին), **часовой** (ժամապահ), **зодчий** (ճարտարապետ), **городничий** (քաղաքապետ), **арестованный, заключенный** (կալանավոր), **постовой** (ժամապահ), **беспартийный** (անկուսակցական), **ссылный** (աքսորական), **участковый** (տեղամասային տեսուչ), **горбатый** (սապատավոր անձ), **военный** (զինվորական), **знакомый** (ծանոթ անձ), **рабочий** (բանվոր), **прохожий** (անցորդ), **дежурный** (հերթապահ), **лесничий** (անտառապահ), **слепой** (կույր), **раненый** (վիրավոր), **ученый** (գիտնական), **ведущий** (հաղորդավար), **безработный** (գործազուրկ), **знакомая** (ծանոթ կին) ևն: Գործողի անուն ցույց տվող բառերի մի մասը գոյականացել է հոգնակի ձևով՝ **родные** (հարազատներ), **близкие** (մերձավորներ), **молодые** (երիտասարդներ) ևն:

3. Փաստաթղթերի անուններ՝ **дарственная** (նվիրագիր, ընծայագիր), **накладная** (սպրանքագիր), **родословная** (տոհմագրություն) ևն:

4. Ուտելիքների և խմիչքների անուններ՝ **холодное** (սառը կերակուր՝ ուտեստ), **горячее** (տաք կերակուր՝ ուտեստ), **первое** (ճաշ), **сладкое** (քաղցրավենիք), **соленое** (աղ դրած կերակուրներ), **пирожное** (կարկանդակ), **заливное** (լցնովի խմիչք), **мороженое** (պաղպաղակ), **шампанское** (շամպայն), **жаркое** (տապակա), **спиртное** (ոգելից խմիչք) ևն:

5. Վերացական անուններ՝ **будущее** (ապագա), **прекрасное** (գեղեցիկը) ևն:

6. Սպորտային բառապաշարին վերաբերող որոշ բառեր՝ **сборная** (հավաքական), **угловой** (удар) (անկյունային), **запасной** (игрок) (պահեստային), **штрафной** (удар) (տուգանային) ևն. սրանք մասնակի գոյականացման տիպիկ օրինակներ են, ածական-գոյական կայուն կապակցության կրճատման արդյունք, երբ ածական որոշիչը իր իմաստային գոտի է ներառել նաև գոյական որոշյալի առարկայական իմաստը. նմանատիպ օրինակներ են նաև *справочное бюро*>*справочное*, *военный человек*>*военный*, *колыбельная песня*>*колыбельная* ևն:

7. Երգի տեսակներ՝ **колыбельная** (օրորոցային երգ), **застольная** (սեղանի երգ) ևն:

8. Որոշ ածականներ վերածվել են եզրույթների՝ **существительное** (գոյական), **прилагательное** (ածական), **числительное** (թվական), **гласный** (ձայնավոր), **согласный** (բաղաձայն), **шипящие** (շչականներ), **запятая** (ստորակետ), **кривая** (կորագիծ) ևն:

Այսպիսով, ռուսերենում ածականները գոյականացման գործընթացում **կորցնում են** գոյականի հետ համաձայնությունը, սեռով փոխվելու հատկությունը, համեմատության աստիճաններ կազմելու ունակությունը, **պահպանում են** համապատասխան սեռի ածականներին հատուկ հոլովման համակարգը, **ձեռք են բերում** որոշակի սեռ (рабочий-муж. р., мастерская-жен. р., животное-ср. р.)⁶ և նախադասության մեջ ենթակայի ու խնդրի պաշտոնով գործածվելիս՝ համաձայնեցված որոշիչ: Գոյականացած ածականները պահպանում են համաձայնեցված որոշիչի սեռը, որը, իհարկե, որոշյալի թելադրած սեռային ցուցիչն է, մյուս սեռերով բառը կարող է մնալ ածականի համակարգում, օր.՝ **рядовой**, բայց *рядовая работа*, *рядовое событие*: Վերջապես ռուսերենի ածականների գոյականացումը հայերենի նման պատկանում է ոչ գծային բառաստեղծման պատմական տեսակին⁷: Դժվար չէ նկատել՝ մի շարք բառեր ռուսերենում և դրանց համարժեքները հայերենում ոչ գծային բառաստեղծմամբ ածական-գոյական տարաբեք բառեր են, ինչպես՝ *больной-հիվանդ*, *военный-զինվորական*, *слепой-կույր*, *справочное-տեղեկատու*, *существительное-գոյական* ևն: Անգլերենում նույնպես առկա է ոչ գծային բառաստեղծմամբ մասնակի և լիակատար գոյականացումը, սակայն, ի տարբերություն հայերենի⁸, ռուսերենի, լատիներենի, այն պատմական երևույթ չէ, այլ համաժամանակյա. անգլերենի քերականագիտության մեջ այս երևույթի ընդհանուր անվանումը կոնվերսիա (*conversion*) է, իսկ մասնակի դրսևորումը՝ գոյականացումը (*substantivization*), որտեղ բառաստեղծման միջոց են դառնում գոյականի հարացուցային ձևերը՝ իրենց ցուցիչներով՝ հոդեր, հոլովական և

հոգնակիական վերջավորություններ: Տարբերակվում են լիակատար գոյականացած ածականներ (*wholly substantivized adjectives*), որոնք ունեն գոյականի բոլոր կարգերը՝ թիվ, հոլով, և հիմնականում գործածվում են անորոշ (a) և որոշյալ (the) հոդերի հետ, ինչպես՝ **a native, the native, the natives, a native's hut**: Լիակատար գոյականացած որոշ ածականներ ունեն միայն հոգնակի թիվ, ինչպես՝ **sweets, ancients, greens, Germans** (բայց նաև **a Russian**) ևն: Մասնակի գոյականացած ածականները (*partly substantivized adjectives*) մասնակիորեն դրսևորում են գոյականների որոշ հատկանիշներ և գործածվում են, որպես կանոն, որոշյալ (**the**) հոդի հետ. սրանք ամբողջ դասի անվանումներ (**the rich, the poor, the unemployed**) կամ վերացական գաղափարներ են՝ (**the good, the evil, the future, the past**) /Каушанская и др., 1963: 51/:

The poor boy բառակապակցության մեջ **poor** բառը տիպիկ ածական է և ցույց է տալիս **the boy** գոյականի հատկանիշը՝ **աղքատ** տղան: Բայց **The poor have nothing to eat** նախադասության մեջ թարգմանվում է **աղքատները, չքավորները**, այսինքն՝ **Աղքատները** ոչինչ չունեն ուտելու: Այդպես էլ՝ **the rich people** (հարուստ մարդիկ)-**the rich** (հարուստները), **the unemployed worker** (գործազուրկ բանվորը)- **the unemployed** (գործազուրկները), **the future hopes** (ապագա հույսերը)-**the future** (ապագան), **the present moment** (ներկա պահը)- **the present** (ներկան): **The rich, the poor, the unemployed** ևն բառերը ընդունված է անվանել *pluralia tantum* (անեզականներ), **the future, the present** ևն՝ *singularia tantum* (անհոգնականներ): Վերոնշյալ բառերը Մ. Յ. Բլոխը անվանում է *adjectivids*, որոնք այս կամ այն չափով դրսևորում են ածականի և գոյականի արժեքներ /Blökh, 1983: 212-213/:

Փաստերից երևում է, որ ոչ գծային բառաստեղծմամբ ածականների մասնակի և լիակատար գոյականացումը լեզուներում սովորական՝ համալեզվական օրինաչափ երևույթ է, և գոյական խոսքի մասի բառացանկը հարստացնող միջոցներից մեկն է: Սակայն բառաստեղծման գործընթացում տարբեր լեզուներ դրսևորում են որոշակի առանձնահատկություններ, որոնք բացատրվում են այդ լեզուների քերականական կառուցվածքի բնույթով և լեզվական ձևավորված ավանդույթներով, իսկ նպատակը լեզվի հիմնական գործառույթների իրացումն է:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Վերջին տասնամյակներում լեզվաբանության մեջ առաջացած նոր բնագավառը՝ ճանաչողական (կոգնիտիվ) լեզվաբանությունը (Ջ. Լակոֆֆ, Ա. Կիբրիկ, Չ. Ֆիլմոր, Ռ. Լանգակետ և այլք), առանձնահատուկ կարևորում է լեզվի ճանաչողական գործառույթը, առաջարկում է լեզվական նյութի նկատմամբ համակարգային նոր մոտեցում, որն

- ընդգծում է լեզվի դերը աշխարհի նկատմամբ հայեցակարգային նորագույն մոտեցումների ստեղծման ու աշխարհընկալման ու ճանաչողության գործընթացները համակարգելու մեջ:
2. Իհարկե, որոշակի փոփոխությունների են ենթարկվում լեզվի հնչյունական կազմը, քերականությունը ևն, սակայն այդ ամենը պահանջում է երկարատև ժամանակահատված, արձանագրելը պահանջում է որոշակի մասնագիտական գիտելիքներ, իսկ նոր բառի հայտնվելը կարող է նկատել ցանկացած լեզվակիր:
 3. Այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս Հովսեփյան Լ., Գրաբարի բառակազմության վերլուծական տիպը, Եր., 2016, էջ 29-112, Մարտիրոսյան Ա., Արդի հայերենի նորաբանությունների բառակազմական կաղապարները, Եր., 2007, էջ 5-193, Հայրապետյան Ա., Ոչ գծային բառաստեղծումը հայերենում, Եր., 2011, էջ 12-150) ևն:
 4. Լեզվաբանական զանազան ուղղություններ, հոսանքներ ու դպրոցներ խոսքի մասերի դասակարգման հիմքում դրել են տարբեր հիմունքներ և հանգել տարբեր, հաճախ իրարամերժ արդյունքների: Ավելին, լեզվաբանության զարգացման պատմության ընթացքում որոշ լեզվաբաններ նույնիսկ ավելորդ համարեցին բառերի դասադասումն ըստ խոսքի մասերի, իսկ քերականների մի մասը խոսքի մասերի ճանաչման նկատմամբ լիակատար թերահավատություն ցուցաբերեց (այս մասին առավել մանրամասն (տե՛ս Փ. Состор. Курс общей лингвистики. М., 1933, с. 110):
 5. Ածականների գոյականացումը ռուսերենում հին և միաժամանակ զարգացող գործընթաց է, **-ив, -ов, -о** և որոշ այլ վերջածանցներով ազանունների կամ բնակության վայրերի անվանումների՝ ածականից գոյական փոխանցման գործընթացը ռուսաց լեզվի վաղ շրջանին է վերաբերում, ինչպես՝ **Кузьмин, Иванов, Марино**, իսկ ահա **ванная, операционная** բառերը անհամեմատ ավելի ուշ շրջանի դեպքեր են: Տե՛ս Современный русский язык (под ред. Д. Э. Розенталя). 4-ое изд., испр. и доп., М., 1984, с. 303, 324-325, 396:
 6. Արական սեռի են սովորաբար գործողի անունները (портной, больной, военный ևն), իգական՝ սենյակների, կառույցների անունները (детская, пивная, ванная ևն), չեզոք՝ վերացական (прошлое, будущее ևն), ուտեստների, դեղերի անունները (заливное, внутреннее ևն), հոգնակի ձևով՝ կենդանիների, բույսերի, դրամական վճարումների անունները (членистоногие, цитрусовые, премиальные ևն):
 7. Լատիներենում ածականների՝ ոչ գծային բառաստեղծմամբ մասնակի և լիակատար գոյականացումը նույնպես պատմական երևույթ էր, և գործընթացը շատ նման էր ռուսերենին. այսպես, լատիներենի ածականն ու գոյականը համաձայնեցվում էին սեռով, թվով և հոլովով՝ **vir Romanus** (ար. սեռ)-հռոմեացի տղամարդ, **matrona Romana** (իգ. սեռ)-հռոմեացի կին, **oppidum Romanum** (չ. սեռ)-հռոմեական քաղաք, լատի-

- ներենի պատմական զարգացման ընթացքում, տարբեր հիմքերով պայմանավորված, Romanus, a, um-հոռմեական ածականը երկու սեռով գոյականացել է՝ Romanus, i m-րիմլյան, հոռմեացի, Romana, ae f-րիմլյան, հոռմեացի աղջիկ՝ կին իմաստով: Amicus, i-ընկեր, vicinus, i-հարևան, reus, i-մեղավոր գոյականները իրենց ծագմամբ ածականներ են եղել: Հաճախ գոյականացել են չեզոք սեռի ածականները՝ bonus, a, um-լավ, բարի **bonum**, i n-բարիք, malus, a, um-վատ, չար-malum, i n-չարիք, դժբախտություն են, որոշ բառեր գոյական են հոգնակի ձևերում՝ asper, aspera, asperum-անհարթ, դժվար-sapera, orum n-դժվարություններ, multus, a, um-շատ, բազմաթիվ - multa, orum n-շատ իրեր, առատություն են, իսկ որոշ բառեր մասնակի փոխանցումներ են՝ dives-богатый, богач, հարուստ (ած., գոյ.), pauper-бедный, бедняг, աղքատ (ած., գոյ.) են (այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս Ի. Розенталь и В. Соколов. Учебник латинского языка. М., 1953, с. 47-48, В. Мирошенкова, Н. Федоров. Учебник латинского языка. М., 1976, с. 40-41):
8. Հայերենի զարգացման տարբեր փուլերին՝ գրաբարին, միջին հայերենին, արդի արևելահայերենին, նույնպես հատուկ է ոչ գծային բառաստեղծմամբ ածականների գոյականացումը, և հայերենի արդի փուլի բառապաշարում առկա են բազմաթիվ ու բազմատեսակ այդպիսի օրինակներ: Այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս Ա. Հայրապետյան, Ոչ գծային բառաստեղծումը հայերենում, Եր., 2011, էջ 8-30 (ընդհանուր տեսություն), էջ 35-107 (գրաբարյան բառեր), էջ 215-218, 224-227 (միջինհայերենյան բառեր), էջ 228-254 (արդիհայերենյան բառեր):

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Պետրոսյան Հ. Հայերենագիտական բառարան, Երևան, 1987:
2. Մարգարյան Ա. Ժամանակակից հայոց լեզու, Բառագիտություն, Երևան, 1993:
3. Մարտիրոսյան Ա. Արդի հայերենի նորաբանությունների բառակազմական կաղապարները, Երևան, 2007:
4. Հայրապետյան Ա. Ոչ գծային բառաստեղծումը հայերենում, Երևան, 2011:
5. Հովսեփյան Լ. Գրաբարի բառակազմության վերլուծական տիպը, Երևան, 2016:
6. Соссюр Ф. Курс общей лингвистики. М., 1933.
7. Розенталь И., Соколов В. Учебник латинского языка. М., 1953.
8. Каушанская В.Л., Ковнер Р.Л., Кожевникова О.Н. и др. Грамматика английского языка. Л., 1963.
9. Гвоздев А. Н. Современный русский язык, ч. I. М., 1973.
10. Мирошенкова В., Федоров Н. Учебник латинского языка. М., 1976.

